

IN MEMORIAM NO JĀŅA LĪDZ JĀNIM. KATRAM BIJA SAVS JĀNIS STRADIŅŠ

Prof., *Dr. phil.* **Ainārs Dimants**, akadēmiskās vienības *Austrums* vb.,
Akadēmiskās Dzīves galvenais redaktors

Žurnāla *Akadēmiskā Dzīve* ražīgā autora (kopš 1990)¹, redkolēģijas locekļa (kopš 2006) un aktīva atbalstītāja, akadēmiskās vienības *Austrums* goda biedra (kopš 1996) nāves dienā LU Latvijas vēstures institūta direktors un tāpat *Akadēmiskās Dzīves* autors Guntis Zemītis tviterī trāpīgi ierakstīja: “Jebkurš no mums, kurš viņu pazina, īsāku vai garāku laika posmu strādāja ar viņu kopā, savus atvadu vārdus varētu sākt ar: “Bija tas gods...””

Katram bija savs Jānis Stradiņš (10.12.1933.–29.11.2019.). Arī galvenie J. Stradiņa 80. jubilejas (2013) iniciatori bija *Akadēmiskās Dzīves*

atbalstītāji Ivars Kalviņš no Organiskās sintēzes institūta (OSI) un Mārcis Auziņš no Latvijas Universitātes (LU), un man bija tas gods būt šīs pēdējās apaļās jubilejas svinīgā sarīkojuma moderatoram Rīgas Mazās ģildes Lielajā zālē, tolaik arī kā Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (NEPLP) priekšsēdētājam.

Kādā no tās vasaras dienām jubilāra dzīvoklī Krišjāņa Valdemāra ielā piecu stundu garumā pie laba konjaka glāzes tapa fundamentāla intervija jubilejas gada grāmatai (nožēloju vien, ka līdzās daudzām citām tekstā neiegūlās atziņa par “dižā zemgalieša” Arvīda Pelšes pāriešanu uz publisku runāšanu tikai padomju tautai kopīgajā krievu valodā pēc Padomju Savienības Komunistiskās partijas jaunās programmas [1961]

¹ Pavisam 13 raksti, sk. Markots, A. (2013/2014) *Akadēmiskā Dzīve* – jau 50. numurs. *Akadēmiskā Dzīve*, 50, 142.

par komunisma uzcelšanu jau 1980)², kuras beigās arī autorizēta J. Stradiņa īsa biogrāfiska hronika uz sešām lappusēm³.

No tās vien jau redzams, ka taisnība Valsts prezidentam (un, kā viņš pats atzinis, pastāvīgam *Akadēmiskās Dzīves* lasītājam un pircējam) Egilam Levitam vēl vienā kodolīgā un precīzā tās pašas nelaimīgās 29. novembra dienas tvītā: “Akadēmiķa Jāņa Stradiņa personības lielumu un daudzās šķautnes pilnībā atsegs vien laika mērogs. Zaudējuma sāpēs esmu kopā ar J. Stradiņa ģimeni, darba biedriem, viņa domas apbrīnotājiem. Sēlijas dižais prāts būs vienmēr ar mums.”

Arī šo rindu autors todien ierakstīja tviterī: “Jānis Stradiņš aizsaulē – milzīgs zaudējums ne tikai tuviniekiem, bet visai latviešu un Latvijas tautai. Arī visa žurnāla *Akadēmiskā Dzīve* saime skumst kopā par sava redakcijas kolēģijas locekļa aiziešanu mūžībā. Jānis Stradiņš viens no retajiem Latvijā redzēja laukumu plašumā un dziļumā: vēstures, zinātnes un demokrātijas trīsvienības lomu, lai būtu mūžīga trīs zvaigžņu Latvija un latvieši, kopā ar mūsu mazākumtautībām. Un viņa mūžs bija patiešām akadēmiska, intelektuāla un bagāta dzīve.”

“Cienījamo akadēmiķi vienmēr esmu uzskatījis par savu netiešo skolotāju,” tajā pašā jubilejas sarīkojumā izteicās tālaika Valsts prezidents Andris Bērziņš⁴. Zīmīgi, ka bērū dienas piemiņas pēcpusdienā 7. decembrī LU Zinātņu mājā runāja gan kādreizējie Tautas frontes vadītāji Dainis Īvāns un Sandra Kalniete, gan arī vēlākie Valsts prezidenti Guntis Ulmanis un Vaira Vīķe-Freiberga. Katram savs Jānis Stradiņš.

Bet *Austrums* viņam bija īpaši tuvs un svarīgs. Tieši Jāņa Čakstes, vēlākā pirmā Valsts prezidenta, dibinātais *Austrums* (1883) – nacionāla, akadēmiska un draugu organizācija, kuras galvenais uzdevums ir nodrošināt paaudžu

pēctecību šo mērķu sasniegšanā. Tādā nozīmē J. Stradiņš simboliski nostāigāja ceļu no Jāņa līdz Jānim, pats kļūdams nevis par demokrātiskas tiesiskas valsts galvu, bet par Zinātņu akadēmijas prezidentu un paceldams šīs institūcijas prestižu tautā vēl nebijušos augstumos. Savā subjektīvajā skatījumā, galvenokārt balstoties uz *Austruma* un J. Stradiņa saskares punktiem, te varu liecināt, ka visi minētie trīs *Austruma* elementi – nacionālā apziņa, ieskaitot valstiskumu un demokrātiju, akadēmiskums un draudzība – viņa ārkārtīgi daudzpusīgajā personībā mijiedarbojās un savstarpēji pārklājās viņa dažādo dzīvju (ne tikai akadēmiskās) gājumā: arī šajā nozīmē no Jāņa līdz Jānim.

Latvietis

Nacionālās apziņas pēctecībai ir būtiski, ka J. Stradiņš spoži pārstāvēja vienu no retajām latviešu **intelektuālu** dzimtām ar **nepārtrauktu** pirmā Latvijas laika un zināmā mērā pat Vecā Stendera pārmantojamību (pirmā dokumentālā ziņa par Stradiņiem baznīcas grāmatā 1790. gadā ierakstīta ar viņa roku⁵). Tas vien jau atgādina Čakstes dzimtu, un tās dzimtas arī ir izšķirošas nācijas patiesās elites briedumam un tās spējai nelaist pie varas blēžus un huligānus (krieviski izteiksmīgs vārds – *spana*). Lai pieminam Rīgas Stradiņa universitāti, par ko viņš priecējās⁶. Un priecājos līdzī kā tās Komunikācijas studiju katedras iedibinātājs (1998–2002)⁷, kura tagad ir kļuvusi par vadošo Latvijas mediju un komunikācijas zinātnē. Universitāte nes Stradiņu dzimtas vārdu, domājot pirmām kārtām par Jāņa tēvu – ķirurgu Paulu Stradiņu (1896–1958), kurš citastarp bija arī Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāts (līdzīgi kā vēlāk dzejnieks Imants Ziedonis [1933–2013], bet J. Čakstes dēls, P. Stradiņa līdzinieks Jelgavas slimnīcā

² Dimants, A.; Stradiņš, J. (2015) Elite nerodas pirmajā paaudzē. Lai latviešu sabiedrības intelektuālo temperatūru nepazeminātu. *Zinātnes un kultūras mijiedarbība Latvijā un pasaulē: Jāņa Stradiņa gada grāmata*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 106–123. (Sk. arī: Mangale, A.; Nātriņš, A. (2013/2014) Jāņa Stradiņa gads. *Akadēmiskā Dzīve*, 50, 110–114.)

³ *Zinātnes un kultūras mijiedarbība Latvijā un pasaulē* (2015), 166–171.

⁴ Turpat, 11.

⁵ Stradiņš, J. (1988) Stenderi un “Augstas gudrības grāmata” latviešu kultūras vēsturē. Stenders, G. F. *Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas: 1796. gada izdevuma teksts ar komentāriem*. Rīga : Liesma, 38.

⁶ Dimants, Stradiņš 2015, 123.

⁷ Sal. Vētra, J. (sast.) (2010) *No universitātes līdz universitātei: Rīgas Stradiņa universitātes akadēmiskās darbības vēsture dokumentos un atmiņās*. Rīga : RSU, 405.

Ringolds Čakste [1898–1967], kurš arī bija *Austrumā*, taču saņēma Darba Sarkanā Karoga ordeni). Un Jāņa dēls, sirds ķirurgs Pēteris, *Austruma* vecbiedrs, ir tās profesors.

Lai runā citāts, kas raksturo J. Stradiņa **plašo un diferencēto skatījumu**, šajā gadījumā uz Latvijas valstisko identitāti: “Kurzemes un Zemgales hercogiste bija pussuverēna, tāpat kā padomju Latvija. Profesionālu vēsturnieku vidū, teiksim, Parīzē, šis pirmais pussuverēnais valstiskais veidojums ir gandrīz pazīstamāks un stabilāks par Latviju, kas tomēr ir jaunlaiku jēdziens.”⁸

Viņš ir tas, kurš, līdzīgi kā retais, kā tas pats viņa laikabiedrs I. Ziedonis, ne tikai vārdos, bet arī darbos saprata, ka spēcīgai Latvijas kopīgajai identitātei neatņemamas ir reģionālās (apgabalu un novadu) identitātes. No agrāk tik pazīstamās Augškurzemes (Augšzemes) viņš kā Gaismas pili no aizmirstības izcēla Sēliju: tā bija J. Stradiņa ierosme ar daudzām aktivitātēm – sākot ar Sēlijas kongresiem un beidzot ar Sēliju kā atsevišķu Latvijas apgabalu dziesmu svētku gājienā. Šo līniju *Austrumā* ienesa jau pirmais vecākais pēc akadēmiskās vienības aktīvās darbības atjaunošanas Latvijā (1989) Vilis Zirnītis (1909–1994), kurš cēlies no Sunākstes, taču aktīvi attīstīja (kopš 1990) Pēteris Stradiņš ar Darba svētku talkām Sērpiņu pilskalnā (1996), Vecā un Jaunā Stendera baznīcas vietā Viesītē (1998) un to turpinājumu, ieskaitot savas Rāceņkalnu mājas pie Sunākstes baznīcas un kāzas tajās⁹, kā arī jaundibināto Stendera biedrību ar tās talkām bijušajā Sunākstes mācītājmuižā, kur piedalījies arī *Austrums*.

Diemžēl daudz mazāk ir uzsvērts, ka J. Stradiņš pilnīgi noteikti bija **demokrāts**, pēc viņa tekstiem un visas sabiedriski politiskās un profesionālās darbības var droši teikt – sociālliberāls demokrāts, un šādā kontekstā joprojām nozīmīgas ir viņa publikācijas par J. Čaksti¹⁰. “Čakste labi saskatīja demokrātijas ēnas puses, tās grimases un nepilnības, taču risinājumu

meklēja tautas politiskā izglītošanā, vēl lielākā demokrātijā,” uzsvēra J. Stradiņš¹¹. Un arī par J. Čakstes dēliem – tāpat *Austruma* vecbiedriem: “Jāpiebilst, ka Jāņa Čakstes darbu demokrātijas attīstīšanā turpināja viņa dēli – jurisprudences profesors Konstantīns Čakste un senators Mintauts Čakste. Hitleriskās okupācijas laikā abi piedalījās Latvijas Centrālās padomes darbā, konsekventi aizstāvot Rietumu demokrātijas un tiesiskuma ideālus, neielaižoties kolaboracionismā ar naidīgo okupācijas varu. Par to abi 1944. gadā tika apcietināti, un Konstantīns gāja bojā Hitlera koncentrācijas nometnē Polijā (pareizāk sakot, tās evakuācijas laikā). Būtībā Čakstes dēli bija visai retie, bezmaz vai vienīgie no pilsoniskās Latvijas politiķiem, kas ekstremālā situācijā izturēja pārbaudījumu un palika uzticami demokrātijai un Satversmei.”¹² Vēl vairāk, J. Stradiņš rosināja, ka J. Čakstes dzimšanas diena 14. septembris Latvijā varētu kļūt par demokrātijas dienu: “Latvijas pilsoniskajā kalendārā septembris ir īpatnējs mēnesis: 4. septembrī dzimis K. Ulmanis, 11. septembrī – Rainis, 14. septembrī – J. Čakste, trīs izcilākie Latvijas neatkarības rītausmas politiķi, kaut arī katrs citādi orientēts. Manuprāt, 14. septembris Latvijā varētu kļūt par Čakstes dienu, par demokrātijas dienu. Savā būtībā Jānis Čakste bija pilsonisks demokrāts ar kristīgo vērtību dziļu apziņu.”¹³

Savā būtībā ļoti tuvs J. Stradiņa personībai – kurš bija uzaudzis kā **līdzpilsonis** Latvijas tautas likteņkopībā, tās mazākumtautību kultūras draugs un kurš līdzās Rundāles pils saimniekam Imantam Lancmanim un vēlākajam *Austruma* vecbiedram Andrejam Holcmanim izvērtās it īpaši par vācbaltiešu ievērojamāko protagonistu jau Padomju Latvijā (sākot ar to, ka viņa māte Ņina bija krieviete, noskaņota visnotaļ antikomunistiski). Par J. Stradiņa pilsoniski demokrātisko ievirzi liecina arī viņa ciešā iedraudzēšanās¹⁴ gan Stokholmā, gan

⁸ Dimants, Stradiņš 2015, 121.

⁹ Sal. Blaua, L. (2013) *Jānis Stradiņš. Ceļš cauri laikiem*. Rīga : Jumava, 505.

¹⁰ Piem.: Stradiņš, J. (2000) Jāņa Čakstes personība un Latvijas valsts tapšana. *Jānim Čakstem 140: Zinātniskās konferences materiāli*. Rīga : LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 14–30.

¹¹ Stradiņš, J. (1999) Jānis Čakste un demokrātijas ideju iedibināšana Latvijā. Čakste, J.; Dimants, A. (sast.) *Taisnība vienmēr uzvarēs. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules*. Rīga : Jumava, 10.

¹² Turpat, 11.

¹³ Turpat.

¹⁴ Sal. Lerhis, A. (sast.), Dimants, A. (galv. red.) (2011) *Akadēmiskā vienība “Austrums” 125 gados (1883–2008)*. Rīga : N.I.M.S., 839.

Rīgā ar kādreizējiem minētās LCP nelegāliem un konspiratoriem, proti, K. Čakstes tuvākajiem līdzgaitniekiem nacionālajā pretestības kustībā pret abām okupācijas varām Otrajā pasaules karā, atkal – Austruma vecbiedriem Leonīdu Siliņu (1916–2005) un Jāni Sadovski (1904–2006), kuri atbalstīja būtībā galveno akadēmiķa mūža darbu – zinātnisko monogrāfiju *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā* (2009)¹⁵. Savukārt viņš aktīvi atbalstīja L. Siliņa un Austruma iniciēto un J. Sadovska finansēto K. Čakstes piemiņas plāksņu uzstādīšanu pie nama Rīgā, Dzirnau ielā 31 (1993), un LU Mazajā aulā (1994). Dzīvi līdzdarbojot šajos pasākumos un skaidri redzēju, ka J. Stradiņam tas bija principiālas pārliecības jautājums, tāpat kā piedalīšanās Jāņa Čakstes Demokrātijas veicināšanas fonda dibināšanā (1996). Tie bija patiesi vēsturiski brīži, kuru plašāko un ilgstošo nozīmi viņš izprata tik labi kā neviens.

Akadēmiķis

Nebūs pārspīlēti teikts, ka J. Stradiņš simbolizē latviešu tautā šo vārdu tā visās nozīmēs, arī kā autoritatīvs Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) dažādu nozaru kopīgais līderis pat neatkarīgi no amata. Mums viņš ir Austruma vēstures komisijas loceklis (2004) un šīs redkolēģijas sagatavotās pamatīgās Austruma vēstures grāmatas (2011) līdzautors¹⁶, daudziem un arī man – zinātnes un augstskolu vēsturnieks, tieši caur to nonākot pie lielo vēstures kopsakarību izpratnes. Vismaz mana Latvijas paaudze PSRS beidzamajā desmitgadē uzauga ar J. Stradiņa publikācijām par jau pieminēto Veco un Jauno Stenderu, par Paulu Valdenu¹⁷, pat par nacisma ideologu Alfrēdu Rozenbergu kā Rīgas Politehniskā institūta arhitektūras nodaļas absolventu ar diplomprojektu *Krematorijas būve Krievijas apstākļiem*¹⁸, visbeidzot, par

Mihailu Lomonosovu¹⁹ un pēc viņa ierosinājuma un projekta dibināto Maskavas Universitāti (1755), vēlāk viņa vārdā nosaukto Maskavas Valsts universitāti, slaveno MGU. Tad jau no trimdas izdevumiem uzzināju par Tatjanas dienā dibinātās universitātes vietu Austruma tapšanā J. Čakstes vadībā – un izrādījās, ka esam studējuši tajā pašā Maskavas Universitātes ēkā, tikai divos laikmetos ar gadsimta atstarpi: otrs bija Austruma aktīvās darbības atjaunošanas laiks.²⁰

Lūk, kādas akadēmiskas reminiscences raisa J. Stradiņš, pēc būtības apgaismības laikmeta enciklopēdists, vienīgi – neapgaismotajā 20. un 21. gadsimtā. Pēc mazāk vai vairāk no teicoša ieguldījuma vairāku padomju un pēcpadomju enciklopēdiju sagatavošanā (kopš 1965) viņa kā galvenā redaktora pēdējais devums – rakstu krājums *Latvieši un Latvija* (2013) četros sējumos, kas savos centienos sasauca ar J. Čakstes brošūru *Latvieši un viņu Latvija* (vāciski 1917), un tad vēl *Latvija un latvieši* (2018) divos sējumos, arī angļiski un krieviski.

Akadēmiķim bija raksturīgas aprīņojamas darbaspējas un organizētība (tostarp termiņu ievērošanā), un viņš bija smalks savas veiklās rakstu valodas slīpētājs atbilstoši izcilai latviešu valodas izjūtai. Perfekcionists, arī attiecībā uz atsaucēm, un vienlaikus ar plašo skatījumu viņš ne veltī, būdams zinātņu vēsturnieks un publicists, savulaik kļuva par Rakstnieku savienības biedru (1984) un vairāku preses izdevumu redkolēģiju (arī tādu kā žurnāls *Zvaigzne*, laikraksts *Literatūra un Māksla*) locekli un galveno redaktoru (OSI zinātniskais žurnāls *Himija geterocikličeskijh soedinenij / Chemistry of Heterocyclic Compounds* 1975–1985).

Bet jānorāda arī, ka ne tikai tuvākās sarunās viņš nebūt ne vienmēr bija tikai Baltā kaķīša labestības un sirsnības iemiesojums kā no Kārļa Skalbes pasakas *Kaķīša dzirnavas*: viņam nebūt nebija svešs arī kriticismis un nīgrums, šķiet, brīžiem pat depresija par to, kas notiek Latvijā – piem., par tālaika izglītības un zinātnes ministra liegto atbalstu *Latviešiem un Latvijai*, par nepietiekamu aptvērumsu un

¹⁵ Sk. Stradiņš, J. (2009) *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā*. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 639.

¹⁶ Stradiņš, J. (2011) No “Maskavas latviešu lasāmiem vakariem” līdz “Austrumam” – personības un strāvojumi. Lerhis, Dimants 2011, 91–122.

¹⁷ Piem.: Stradyn', Ja. P.; Solov'ov, Ju. N. (1988) Pavel Ivanovič (Paul') Val'den 1863–1957. Moskva : Nauka.

¹⁸ Stradiņš, J. (1982) *Etīdes par Latvijas zinātņu pagātmi*. Rīga : Zinātne, 206.

¹⁹ Stradiņš, J. (1987) *Lomonosovs un Latvija*. Rīga : Zinātne.

²⁰ Tuvāk sk. Lerhis, Dimants 2011.

dziļumu krājuma rakstā par plašsaziņas medijiem (“vairāk jāvēl, jāizskaidro, jāsaģlabā īpaši tie kultūrvēsturiskie fakti, kam ir paliekama vērtība”²¹), bet visvairāk – par vairāku valdošo koalīciju nefinansēto, Izglītības un zinātnes ministrijas un vispār “smalko aprindu” vājo valsts zinātnes politiku. Tomēr pāri visam no J. Stradiņa varēja saklausīt pārliecību ne tikai par latviešu, bet arī tieši akadēmisko latviešu sīkstumu un Eiropas Savienības (ES) pozitīvo lomu Latvijas zinātnē. Viņš izteicās tādā garā, ka diemžēl jau vēsturiski šejienes patstāvīgi (nevis, piem., ES) finansētā zinātne lielākoties nodarbojusies ar zināšanu pārnēsi – jaunas zināšanas no ārpusaules uz Latviju un jaunas zināšanas par Latviju uz ārpusauli. “Latvijā jāveido divu līmeņu zinātne – tāda, kas strādā tieši Latvijas vajadzībām gan ar tehnoloģiski lietišķu, gan ar nacionālās identitātes pētīšanas un izkopšanas ievirzi, un tāda, fundamentālā, kurā darbojas spējīgākie zinātnieki un kas spēj pārstāvēt mūsu zemi Eiropā un pasaulē. Arī mazai valstij nedrīkst būt maza zinātne, sāka zinātne, dažos sektoros jāuztur pasaules līmeņa zinātne ..”²² Vienlaikus: “Eksaktajās zinātnēs, protams, vajag publicēt rakstus starptautiskos žurnālos un angļu valodā. [...] Pirmām kārtām tomēr ir jāuzraksta latviešu valodā, lai latviešu sabiedrības intelektuālo temperatūru nepazeminātu. Tā pašreiz pazeminās, un pazeminās diezgan kritiski.”²³

Draugs

J. Stradiņam piemita tā labā īpašība, kas nemaz nav tik raksturīga latviešiem, proti, viņš virzīja un atbalstīja citus un no sirds priecājās par citu panākumiem. Varu liecināt, ka arī pats, darbotamies tiklab zinātnē (LZA un *Lattelekom* balva humanitārajās un sociālajās zinātnēs 2005), kā arī Eiropas Kustībā Latvijā un NEPLP, vairākkārt jutu no viņa iedvesmojošu verbālu un praktisku atbalstu, par ko, protams, esmu pateicīgs.

Tāpat nav aizmirsts viņa ģimenes (arī sievas Laimas un dēla Pētera) dāvinājums *Austrumam* 1996. gada Ziemassvētkos, tam atgriežoties savās mājās, koka namā “latvju sētā” (V. Zirniņis) Ģertrūdes ielā 123, Rīgā, – Ludolfa Liberta glezna ar Austrumu motīvu *Tūkstoš un vienas nakts pasaku* manierē, kādas pirmajā Latvijas laikā bijušas iecienītas Rīgas labākajās “famiļijās”²⁴. Jau vēlāk viņš sacīja, ka *Austrums* esot “savācis” Pēteri, – taču jāpiebilst, ka tikpat labi, kā jau minēts, var teikt – Pēteris *Austrumu*. Iepriekš vispirms kopā ar V. Zirniņi bijīgi vērām akadēmiķa Tērbatas ielas dzīvokļa durvis (1990), un atmiņā sevišķi palika atsevišķā istaba ar iespaidīgo namatēva bibliotēku.

Taču vēl pirms tam *Austruma* un J. Stradiņa pirmo kontaktu proaktīvi izveidoja dedzīgais vecbiedrs no Kanādas Hermanis Vilks (1913–1995) un *Austruma* rīkotais LU jubilejas daudzzinājums Abrenes pilī Francijā (1989)²⁵. Otrreiz Ģertrūdes ielā 123 J. Stradiņš viesojās, kad jau manā īres dzīvoklī pulcējās *Austruma* vēstures grāmatas redkolēģija: bija atnācis kājām gar dzelzceļu no Mākslas dienām Centrāltirgū.

Austrumā mēs visi saucamies draugi, tomēr īpašs prieks ir par J. Stradiņa ierakstiem viņa grāmatās – “mīļajam draugam” un “mīļajam kolēģim”, tostarp bibliogrāfijā, kas aptver 5983 akadēmiķa publikācijas (2017). Un, protams, paliek goda biedra praviotajums *Austrumam*: “Novēlu kopt Valdemāra, Čakstes un daudzu citu ievērojamu cilvēku iedibinātās tradīcijas, ievērot vēstures zīmes. Bet galvenais – arvien piesaistīt cerīgus latviešu jauniešus, veicināt spilgtu, spēcīgu personību veidošanos, nenomācot individualitātes, bet dodot tām pozitīvu ievirzi.”²⁶ Tomēr dzīvē labāk iet, ja ir zirgs, kas naktī dzied...²⁷ Proti – ja ir ticība, cerība un mīlestība.

²¹ Stradiņš, J. (2015) Vai Latvijas Republikai ir vajadzīgi zinātnieki? *Zinātnes un kultūras mijiedarbība Latvijā un pasaulē: Jāņa Stradiņa gada grāmata*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 26.

²² Turpat, 25.

²³ Dimants, Stradiņš 2015, 123.

²⁴ Sal. Spārtis, O. (2006) *Ludolfs Liberts, Rīgas torņi un Manhatanas panorāma*. Tvnet.lv (25.04.2006.). Pieejams: <https://www.tvnet.lv/5049894/ludolfs-liberts-rigas-torni-un-manhatanas-panorama> (08.01.2019.).

²⁵ Sk. Lerhis, Dimants 2011, 839.

²⁶ Turpat.

²⁷ Sal. Stradiņš 2015, 28.